

ÜSKÜDAR

SEMPOZYUMU

II

12 - 13 Mart 2004

BİLDİRİLER

CİLT 1

Editörler

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Doç. Dr. Ahmet Emre Bilgili
Dr. Kemal Kahraman
Celil Güngör
Seyfettin Ünlü

Tel. 0216 341 05 00
Fax 0216 391 60 61

Üsküdar Belediye Başkanlığı
Üsküdar Araştırmaları Merkezi
Yayın No: 16

ISBN Takım No: 975-92019-4-1
ISBN Cilt 1: 975-92019-5-X

Editörler

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun
Doç. Dr. Ahmet Emre Bilgili
Dr. Kemal Kahraman
Celil Güngör
Seyfettin Ünlü

Mart 2005, İstanbul

TEKNİK HAZIRLIK: KAKNÜS AJANS
KAPAK DÜZENİ: KAKNÜS AJANS
İÇ BASKI: ALEMDAR OFSET
KAPAK BASKI: MILSAN
CILT: DİLEK MÜCELLİT

Üsküdar Sempozyumu

Yer: Üsküdar Belediyesi Çamlıca Eğitim Merkezi

Tarih: 12-13 Mart 2004

Düzenleyen: Üsküdar Belediyesi

1890'LARDAN SONRA ÂLEMDAĞI VE CİVARINDAKİ ERMENİLERİN BAZI FAALİYETLERİ

Fethi Gedikli*

Üsküdar'ın muzafatından olan Âlemdağı ve civarı ve bilhassa Alemdar karyesinde Ermenilerin meskun olduğu malumdur. İstanbul'un en mutena tenezzüh ve teferrüc yerlerinden biri olan bu yöre lezzetli suları ve güzel korularıyla insanları devamlı kendisine çekmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla 1890'lardan sonra bu yöredeki Ermeniler belki dışardan gezmeye gelenlerin de tesiriyle Osmanlı Devleti emniyet ve istihbarat memurlarının dikkatini çeken bazı davranışların içinde olmuşlardır¹.

Biz bu tebliğimizde Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Yıldız Perakende Evrakı arasındaki belgeleri kullanarak İstanbul'a, Babıali'ye, hayli uzak olan Âlemdağı Ermenilerin hayatlarındaki değişimleri ve bu değişimlerin Osmanlı Devleti memurlarınca nasıl değerlendirildiğini tespit etmeye çalışacağız. Bunu yaparken, halkın geleneksel yaşayışındaki değişimlerin hangi etkenler tarafından uyarıldığı çözümlenmeye çalışılacaktır. Diğer yandan, bu bölge Ermenilerinin genel Ermeni hareketinden etkilenip etkilenmediği de cevabı aranacak sorulardan bir başkasıdır.

Bu çalışmamızın, Osmanlı Üsküdar'ının, Müslümanların yanı sıra Rumlar, Yahudiler ve Ermenilerden teşekkül etmiş bulunan çok dinli yapısını anlamada bazı hususlara yeniden dikkat çekeceğini düşünüyoruz.

I. İstanbul'daki Ermeni Nüfusu

Fetihten evvel yani Bizans devrinde İstanbul'da cüzi miktarda Ermeni olduğu Ermeni kaynaklarının da belirttiği bir gerçektir². Şehirdeki mevcut Ermeniler aslen Kırmıtlı idiler ve ticaretle meşguldüler. Rumların hoşlanmadığı Ermeniler sadece şehrin Cenevizlilerin bulunduğu Galata bölgesine yerleşmişlerdi³. 1395 yılında Galata ile Tophane arasında bu Kı-

* Doç. Dr. Marmara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi.

¹ Ermeni meselesi 1890'lardan sonra alevlenmiştir. Konu hakkındaki Türkiye'nin görüşü Dış Politika Enstitüsü tarafından yayımlanan *Dokuz Soru ve Cevapta Ermeni Sorunu* (Ankara 1983, 42 s.) adlı kitapçıkta verilmiştir, bkz. s. 11 vd.

² Levon Panos Dabağyan, *Türkiye Ermenileri Tarihi*, IQ Kültür Sanat, İstanbul 2003, s. 69.

³ Aynı yerde.

rımlı Ermenilerin yaptırdığı bir kilise yol genişletme çalışmaları sebebiyle 1957 yılında istimlak edilerek yıkılmış ve yenisi yapılmıştır.

Osman Gazi'nin Bursa'yı fethi üzerine Türk hakimiyetine giren Ermenilerin ruhani reislik merkezi Bursa olmuştu. Bursa Ermenileri esasen İç Anadolu bölgesinden gelen küçük zanaat erbabı kimselerdi, Fatih'in bunlardan Rumeli hisarının inşasında yararlandığı söylenir⁴.

Fatih İstanbul'u aldıktan sonra Anadolu'nun çeşitli yerlerinden getirip buraya yerleştirdiği Türk aileler yanında Ermeniler de vardı. Ermenilerin de yerleştiği ve stratejik önemi bulunan bu yerler Topkapı, Edirnekapı, Samatyakapı, Yenikapı, Kumkapı, Balatkapı idi. Ayrıca Karagümrük, Malta, Çarşamba, Kadırga, Ahırkapı, Galata, Tophane, Gedikpaşa, Tavukpazarı gibi yerlere de yerleştirilen Ermeni aileler vardı⁵.

Dabağyan'a göre, Bizans'ın fethinden sekiz yıl sonra Fatih, 1461'de, Bursa'da bulunan Hovagim Yebisgobos'u birçok Ermeni aile birlikte İstanbul'a getirterek Ermeni cemaatinin patriki olarak ilan etmişti⁶. Müellif, bu husustaki fermanın halen İstanbul Kumkapı Ermeni Patrikhanesi'nde muhafaza edildiğini de bildirmektedir⁷.

II. “Ve teferrücgâh-ı avgâh-ı Âlemdağı, acayib av âlemi olur”

Evliya Çelebi *Seyahatnâmesinde* bugünkü Sarıgazi beldesi hakkında “ve mesîregâhı Sarı Kâzî (Sarı Kadı) ulu ziyaretgâhdır” kaydını düşmüş, ardından “ve mesîregâh-ı Kayışpınarı dırahtistan içre bir âb-ı hayat-ı zülâldir” diye devam etmiş “ve teferrücgâh-ı avgâh-ı Âlemdağı, acayib av âlemi olur”⁸ diye sözünü bitirmiştir. Öyle anlaşılıyor ki o dönemde Âlemdağı bilhassa avlak olarak pek gözde bir mahaldi.

Âlemdağı bölgesi ormanları öteden beri İstanbul'un namlı mesire yerlerindedir. Bilhassa Çamlıca tepelerine vurgun olan II. Mahmud, Âlemdağı'ndan da çok hoşlanır ve ara sıra kalabalık maiyetiyle birlikte Taşdelen suyu kaynağını teşrif ederdi. II. Mahmud'un oğlu Abdülmecid ve onun ardılı Abdülaziz devirlerinde de Âlemdağı gözde bir mesire yeri olmayı sürdürmüştür. Hatta aşağıda vesikalarda geçecek olan kasr-ı hümayun bu padişah devrinde Sultan Çiftliği yakınlarında inşa edilmişti.

Ancak II. Abdülhamid'in saltanatı devrinde açıkça yasaklanmamasına rağmen, buraya gidenler azdı. Bunun sebebi olarak padişahın beş-on kişiden ibaret de olsa insanların bir yerde toplanmasından kuşkulanmasıydı. Hatta Âlemdağı'na gidilmesini engellemek maksadıyla yollarda baskına uğramak ihtimalinden devrin gazetelerinde daima söz edildiği belirtilmiştir. Zira Âlemdağı'na o zaman *talika* denen arabalarla Üsküdar'dan Kısıklı, Bulgurlu, Dudullu, Akçeşme, Sultan Çiftliği yoluyla gidilirdi⁹.

⁴ Aynı yerde.

⁵ Aynı yer, 71.

⁶ Aynı yer, 72.

⁷ Aynı yer, 73, n. 1.

⁸ *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, İstanbul 1996, c. I, s. 204, 2. süt. (YKY neşri)

⁹ Mehmet Halit Bayrı, *Yer adları ve yer adlarına bağlı folklor bilgileriyle İSTANBUL*, Hayat Yay., İstanbul 1947, s. 24.

Älemdađı'nın seyran yeri olarak ünleniŖi o derecede idi ki Tanpınar, kalıcı Ŗiirden bahsettiği bir yazısında "Heyhat! Ebediyete Älemdađı'na seyrana gidilir gibi gidilmiyor. Bunun için Pegas'ın yelesinden sımsıkı tutmak lazım!" demiŖti¹⁰.

III. Alemdar veya (Älemdađı) ne zamandan beri Ermeni köyü olarak tanıldı?

Üsküdar'a tabi Älemdađı bölgesine Ermenilerin ne zaman gelip yerleŖmeye baŖladıklarına dair kesin bilgiler yoktur. 1800'lerde Älemdađı köyünün sakinlerinin çoğunlukla Ermeniler olduğu ileri sürölmüŖtür. Bugün Alemdar beldesinde hâla ayakta bulunan Ermeni Surp NiŖan Kilisesi'nin, evail-i Ca 1249 (16-25 Eylül 1833) tarihinde İstanbul ve tevbii Ermeni patriğinin arzuhali üzerine müŖir-i Asakir-i Hassa vezir Fevzi Ahmed PaŖa'ya ve Üsküdar kadısına ve Ebniye-i Hassa müdürüne yazılan bir hükümle tamirine izin verildiğine göre, bu tarihten evvel burada bir kilise inşa edilmiŖ bulunmaktaydı. Gerçekten, patriğin baŖvurusu üzerine Üsküdar'dan gönderilen Bab naibi, müderrislerden Seyyid Mehmed Esad ve BaŖkatib Seyyid Abdölkadir ile kilise keŖfe çikilmiŖ, Dudullu ve Sultan Çiftliği'nin Müslüman ve Ermenileri hazır bulunarak kilisenin "tevakkuf yeri" ve toplam "330 zira ebniyesi külliye harap ve muhtac-ı tamir olduğunu gelip mahkemeye bildirmiŖlerdi. KeŖif esnasında kilisenin baŖpapazı Markos veledi Kigork adlı birisiydi. KeŖif esnasında hazır bulunan dört Ermeniden ikisi ise sarraf diye nitelenmiŖti¹¹.

Alemdar'da Cumhuriyet rejiminin ilanından kısa bir süre öncesine kadar Ermeni nüfusun ekseriyeti teŖkil ettiği ileri sürölmüŖtür. Daha sonra Ermenilerin burayı bir gecede toplu olarak terk etmesi üzerine¹² kilise köydeki Müslümanlar için camie çevrilmiŖtir¹³. Bugün Alemdar'da bir Ermeni mezarlığı kalıntısı ile sadece bir Ermeni vatandaŖımız yaŖamını idame ettirmektedir.

Älemdađı'ndan söz edilen evası-ı Z [1]108 (1-10 Temmuz 1697) tarihli oldukça eski baŖka bir hükümde İstanbul'da Bahçekapısı'ndaki Valide Sultan Camii evkafından Älemdađı'nda bulunan çiftliğe ait korudan odun ve kereste kesen kiŖilerin engellenmesi istenmiŖti fakat burada bu kimselerin kimliği hakkında bir ima yoktu¹⁴.

Evahir-i Ŗevval [1]113 (21-29 Mart 1702) tarihli bir hükümde ise Atik Valide Sultan evkafından Älemdađ'da Sultan Çiftliği'nden baŖka yerlere göçen ahalinin eski yerlerine yerleŖtirilmeleleri emrediliyordu. Burada dikkati çeken noktalardan biri daha bu tarihte Alemdar köyü bitiŖiđindeki yerin Sultan çiftliği diye adlandırılması, diğeri ise eski yerlerine iskanı istenen dört kiŖisinin

¹⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul 1969, s. 324 vd.ndaki "Ŗiir ve Sonsuzluk" yazısı. İlk yayını *Iz*, nr. 8, Sonkanun 1934, s. 8-10.

¹¹ MD, 250/141/1227. Dabağyan'ın, Alemdar Surp NiŖan Kilisesi'nin Patrik III. İstebanos döneminde 15 Haziran 1835'te ibadete açıldığını ve 1838 yılında tamir gördüğünü, 1844'de kiremitleri ve sıvası elden geçirildi diye yazması bu belgenin tanıklığı karŖısında yanlıŖ olmaktadır, bkz. Dabağyan, 266.

¹² İskender Yurttutan, *Älemdađ*, İstanbul 2003, s. 14. Yurttutan ile yaptığımız bir görüşmede (29 Ocak 2004) geriye yalnızca üç kiŖiden oluŖan tek bir Ermeni ailesinin kaldığı bilgisini edindim. Bugün sadece bir Ermeni yurttaŖımız köyde yaŖamını sürdürmektedir. Ermeni mezarlığı ise zamanla tahrip olmuŖtur; yerinde halen bazı mezar taŖları vardır.

¹³ Kilise, 1936 yılında bir minare eklenerek cami olarak kullanılmaya baŖlanmış, bir ara terk edilmiŖ, 1987 yılında onarılarak yeniden cami olarak ibadete açılmıŖtır, bkz. Yurttutan, s. 13 ve 15.

¹⁴ IAD, 26/27/130.

Ermeni isimleri taşıması idi. Üçüncü bir nokta ise bu insanların yerlerinden memnun olmadıkları belki rahatça geçimlerini sağlayamamaları yüzünden göçmek zorunda kalmalarıydı¹⁵.

IV. 93 Harbinden sonra Âlemdağı

Tarihimizde 93 Harbi adıyla maruf Osmanlı Rus Savaşı sonucunda Hopa'dan hicret etmek zorunda kalan 35 hane Müslüman ahali, padişahın fermanı üzerine Muhacirin Komisyonu ve Hazine-i Hassa Nezaretiyle bugünkü Reşadiye köyüne yerleştirilir. Belki de bu tatbikat, Âlemdağı'nın tarihinde yeni bir dönüm noktasıdır.

Ne var ki, bir müddet sonra buradan kaldırılarak Bursa'ya iskan edilmek istenen bu insanlar, on seneden beri ziraata uygun bir hale getirdikleri ve bin dönüm ekin ektikleri yeri değiştirip de yeni baştan muhacir olmak istemezler. Konu ile ilgili görüşlerini bildiren bir yetkili ise "Âlemdağı ve Kartal hududunun Bahçecik ve İzmit ve daha ilerisine doğru mevcut olan Ermeni köylerinin nüfusu tezayüd etmekte ve onlara karşı her tarafta ve hususan payitaht-ı saltanat-ı seniyye civarında ahali-i müslimenin teksir ve tavnini mukteza"sından bahsederek bunların Bursa'ya yerleştirilmelerinin gene kendi tabiriyle "hikmet-i hükümete tevafuk edemeyeceği"ni belirtir. Diğer yandan, Âlemdağı cihetine yerleştirilmesi düşünülen zabita kuvvetine kadar bu insanların orada ikametlerinden devletçe istifade edilebilirdi (17 Mayıs [1]307 / 29 Mayıs 1891)¹⁶.

Demek ki daha 1891 yılında Ermenilerin Âlemdağı'ndan İzmit'e kadar uzanan bir hatta nüfuslarının artması Osmanlı Devleti idarecilerinin dikkatini çekmişti.

Şimdi elimizdeki belgelerin müsaade ettiği ölçüde 19. asrın son çeyreğinden itibaren bu civardaki Ermeniler ile ilgili bilgileri sergilemek istiyoruz. Bu belgeler bazen güvenlik kaygılarıyla yazılmışlardır fakat bazen de Ermenilerin sosyal hayatı hakkında bilgiler vermektedirler: 17 Ağustos [12]99 (29 Ağustos 1883) tarihinde Ermeni Kilisesi Heyeti, Kartal kaymakamlığına bir tezkire yazarak Ağustos ibtidasında mekteplerinin umumi imtihanı icra olunup mükafat tevziinin icrasıyla umum şakirdan tarafından padişah için ilçe hükümet meydanında dua edecekleri bildirilmişti. Kartal kaymakamlığı'nın bunun üzerine verdiği bilgi şöyledir:

Ağustos ayının 15 ve 16. geceleri Kartal kasabasıyla Âlemdağı Ermeni köyünün panayır-ıdır¹⁷. Her sene olduğu gibi Dersaadet ve başka yerlerden birçok ziyaretçi ve tüccar buraya gelip sabaha kadar gezip kendi halinde eğlenerek padişaha dua edip evlerine döndüler. Yani fena bir hadise yok! Asayiş berkemal!

Panayırın ikinci günü ise Ermeni mektebinin mükafat tevzii töreni yapılmış, mektep çocukları önlerinde Ermeni milletinin muteberânı ve kendi musikilerini terennüm eden bir bando olduğu halde hükümet konağı önüne gelerek padişaha dua edip bağlılıklarını bildirmişlerdi¹⁸. Kartal Zabtiye Memurluğunun jurnalinde uygunsuz bir hal zuhur etmediği ve

¹⁵ IAD, 34/106/862.

¹⁶ BAO, Y.PRK.ZB 8/49. Butür düşüncelerle bu yolda sonraları da bazı tedbirler alınmıştır. Nitekim Said Paşa, hatıratında (2.cilt, kısım-ı sani, Dersaadet 1328, s.33) 1318 haziranında (1903 haziranı) göreve geldiği esnada "taşradan İstanbul'a bir çok Ermeniler geldiğine ve evvelce olduğu gibi bir fesat çıkarmak tasminatının mevcudiyetine dair haberler alındı. Payitahtta Ermeni nüfusunu muvazeneli bir halde bulundurma için mukaddema bazı tedabir itihaz olunmuştur. Bunun daima meriyeti lazım gelir, mazmununda bir irade geldi" demektedir.

¹⁷ 17 Ağustos [12]99 tarihli Kartal zabita memurluğu jurnaline göre panayır üç gün sürmektedir: "Şehr-i hal-i (Ağustos) ruminin on beşinci pazar ve pazartesi ve salı günleri (27-29 Ağustos) Kartal panayırın olmak münasebetiyle" bkz. BAO, Y.PRK.ZB 2/33.

¹⁸ BAO, Y.PRK.ZB 2/33.

öğrenciler için mukafat töreni yapıldığı ve törende “zabitan ve efrad-ı zabtiye ile Meclis-i Idare azaları”nın da hazır bulunduğu ilave edilmiştir.

Asayişin berkemal olduğunu bildiren panayır vesikasından 7 sene sonra Asakir-i Şahane kaymakamı Mekteb-i Harbiye’de memur Mehmed Emin ibn-i Hüseyin’in kaleme aldığı bir jurnalde aynen şöyle deniyordu: “Üç dört gündün beri Ermeni milletinden beşer onar Üsküdar cihetinden Älemdađı civarında Ermeni karyesine ve Sultan Çiftliği’ne tecemmu olunmakta ve dünkü Cuma günü dahi üç araba derûnunda Ermeni Katolik papazları dahi ol tarafa doğru gitmekte ve bugün dahi arabalı ve yayan olarak gitmekte ve **bunların ekserisi ayaktakımı ve bazılarının yanında familyaları dahi var ise de üç familya yanında on erkek var** velhasıl bugüne kadar tecemmu eden beş yüzü tecavüz etmiştir ve bunların ekserisi Üsküdarlı olmayıp Kumkapılı ve taşralı olduğunu arz eder ve bununla beraber ol tarafta karakol dahi yoktur ol babda emri (bö.) ve ferman efendimizindir fi 11 Ağustos sene [1]306 (23 Ağustos 1890)”¹⁹.

Bu jurnalın menfi bir bakış açısını yansıttığı açıktır. 3-4 gün içinde beş yüz kişi toplanmış, bölgede karakol yok, gelenler çoğunlukla ayaktakımına mensuptur. Yanlarında familyaları yani kadınları da varsa da üç “familya” yanında on erkek bulunmaktadır. Öte yandan, gelip gidenler arasında Ermeni Katolik papazları da vardır²⁰. Tarih 11 Ağustos 306/7 Muharrem 308 (23 Ağustos 1890). Bu tarihin geleneksel Kartal panayırından 4 gün öncesine denk düştüğü de hatırlanmalıdır.

Aradan geçen kısa zaman içinde hükümet organları arasında Ermenilerin hareketleri güvenlik bakımından bazı endişe uyandırmış görünüyor. Nitekim 6 L 1308 (15 Mayıs 1891) tarihli aşağıdaki vesika hem bu kaygıyı ve hem de bu kaygıyı besleyen hareketlerin neler olduğunu göstermektedir: Havalar henüz tam itidal üzere olmamasına rağmen Ermenilerce Älemdađı’na bir tehacüm vaki olmuştur. Bu Üsküdar’dan bölgeye gidip gelen arabaların kesretinden ve bazı kimselerin ifadelerinden anlaşılmıştır. Bu sebeple, hareketleri nazar-ı tecessüs ve tedkiki hak etmiştir. Belgeyi kaleme alan görevli, bir pazar sabahı arkadaşları süvari kaymakamı Mehmed Emin ve Piraziz nahiyesi müdürü Eşref Bey ile tenezzüh ve teferrüc tarikiyle bölgeye giderek bir gece kaldıktan sonra gördüklerini anlatmaktadır. Manzara şudur:

Sultan çiftliği tenhadır. (Nedense vesikalarda Alemdar köyünün adının telaffuz edilmesinden içtinap edilmekte ve “yukarı köy” vs. şeklinde bir tarif yapılmaktadır.) Ermeni köyünde bütün evler dışarıdan gelen (Üsküdar, Beyoğlu ve Kadıköyü) Ermeniler ve iki Yahudi ailesi tarafından tebdil-i âb ü hava maksadıyla kiralanmışlardır. Bunlara Alemdar köyünün meşhur Ermeni aileleri olduğu anlaşılan ve adları anılan Çiracıoğlu, Kapamacıyan, Doğramacıbaşı, Kemal Acemyan da dahildir. Ekser familyalar daima birleşip bunlara Ermeni gençleri de karışarak çalgı ve rakslarla kendi hallerinde eğlenmekte oldukları görülmüştür. Fakat bu arada Fransızca “Älemdađı ictimayı yaşasın!” diye yazılı bir “uçurtma” yapılmıştır. Ayrıca akşamüstü Korubaşında kadın erkek 30 kişiden oluşan bir sofrada Kadıköylü olduğu anlaşılan gençce bir Yahudi pek çok kere ayağa kalkarak ve sofradaki herkes için ayrı ayrı kadeh kaldırarak Fransızca yaptığı konuşmasının sonunda “Älemdađı ictimayı ve parlak Ermeni gençliği yaşasın!” diye sözünü bitirmesi ve ardından birçok havai fişeklerin atılıp gösteriler yapılması “âdâb-ı ubudiyet ve sadakata pek de muvafık” görülememiştir. Gece gene Çiracıoğulları ve Kapamacıyan ve ailesinin köye dönüşlerinde havai fişek ve maytaplar atılmış ve birçok kimse “hurra” nidalarıyla

¹⁹ BAO, Y.RK.ASK. 63/86.

²⁰ BAO, Y.PRK.ASK. 63/86.

gösterilerde bulunmuşlardır. Orada bulunan Kartal Kaymakamlığından gönderilmiş yaşlı bir jandarma onbaşı ve iki neferin bunlara müdahalesi mümkün değildi. Kendilerinin ise iktidar ve mezuniyetleri olmadığına işaret edilerek sözü geçen “uçurtma”nın her halde elde edilmesi ve köyden istihbarat toplanması tavsiye ediliyor.

Bölgenin devamlı surette ziyaretçi çekmesi ve hükümet adamları tarafından göz altında tutulması bölgeye karakollar yapılmasını gündeme getirmiştir. Yapılan araştırmalar neticesinde nerelerde karakollar ihdas ve ne miktar zaptiye kuvveti ve askeri ikame edilmesi lazım geleceği harita üzerinde gösterilerek ilgili yere takdim edilmiştir. Anlaşıldığına göre tek karakol yerleri bulunmamış ve bölgede dört karakol kurulması öngörülmüştür:

“Öyle bir mevki-i mühimmin şimdiye kadar emr-i inzibatına zabita-i mahalliyeye dikkat edilmemiş olması şayan-ı esef olduğu gibi her hususda bir fikr-i hikmete ve bir ilham-ı kudrete müstenid olan emr ü ferman-ı hazret-i hilafetpenahilerinin bu emr-i mühimde dahi tezahür-i isabeti kuvve-i hilafet-i seniyyelerinin azamet ve ulviyetini bir kat daha izhar eylemiştir.”

Karakollardan biri kasr-ı hümayunları civarındaki Ermeni köyünde veya aynı köyün bitişiğindeki emlak-i hümayun içinde bulunan ve kiracısı tarafından otel yapılan evin karakol haline çevrilerek içine 10 süvari askeri ve 10 jandarma piyadesi yerleştirilmesi, ikincisi aynı köy kilisesinin alt yanında Ağaçaltı denilen kahvehanenin karakol yapılarak buraya da iki polis ve zabitiyle birlikte 10 piyade jandarması konulması, üçüncüsü Ermeni ahali çok olan Sultan Çiftliği köyü yakınındaki Korubaşı denilen ve zikredilen köye ve şose yoluna nezaret-i kâmillesi bulunan ağıl ile, ve dördüncüsü o civarda ve Âlemdağı caddesinde olup emlak-i hümayunları dahilinde ve her tarafa tamamen nezaret eden Kireç Ocakları mahalline de birer karakol inşasıyla Ağıl karakolunun yalnız on nefer süvari askeri ve Kireç Ocakları karakolunun da iki polis ile yirmi nefer süvari askeri istihdamı suretleriyle inzibatın tamamen sağlanacağı bildirilmiştir²¹. Böylece bölgeye dört karakolun yapılması ve içlerine de zabıt, polis, süvari askeri ve jandarma piyadesi olmak üzere toplam 64 güvenlik mensubunun yerleştirilmesi öngörülmüştür ki bu insana meselenin bir hayli abartıldığı intibahı vermektedir. Tabi bu rapordaki önerilerin uygulanıp uygulanmadığı ayrı bir meseledir.

Takip konusu yapılan bir vaka da Üsküdar ve Kadı-karyesi Su Kumpanyasının Anadoluhisarı sakinlerinden Şeyh Talat Efendi ile İtalya Devleti uyruğundan Bay Palmali'nin ortaklaşa yaptıkları su bendlerinde çalışan Âlemdağlı bir Ermeninin şikayeti üzerine yapılmıştı. Gerçekten, Nişan adındaki bu Ermeni işçinin iddiasına göre, Âlemdağına bir buçuk saat mesafede Üçağaçlar denen yerde 16 silahlı kişi kendisini sorguya çekmiş ve bendlerde ne kadar işçi çalıştığını sorup kendisine bir yere haber vermemesini tenbih etmişlerdi. Emniyet güçleri bendlere gidip Bay Palmali ve katibi Danti'nin nezareti altında 120 işçinin çalıştığını görmüş fakat iddianın doğruluğunu gösterir bir bilgi elde edememişti. Üçağaçlar, Hekimbaşı çiftliğine de bir çeyrek saat mesafede olup korucular ve başkaları da böyle kimseyi görmediklerini ve bölgede 16 silahlı adamın barınamayacağını ifade etmişlerdi. Nişan ise bilgisine başvurulmak üzere Şehremanetine gittiği için kendisi etraflıca sorgulanmadığı da rapora ilave edilmişti²². 28 Mayıs 307/2 Za 1308 (9 Haziran 1891).

Anlaşılan bir ara Âlemdağı cihetinde on ikişer kişi halinde Ermeni çeteleri dolaştığı Izmid kumandanlığına da bildirilmiş, bunun aslı olup olmadığı tahkik edilmek istenmişti. Bir vesikada Üçüncü Alayın İkinci Şile Redif taburu binbaşı Ramî Efendi ile bu hususta cereyan eden

²¹ BAO, Y.PRK.ZB, 8/50.

²² BAO, Y.PRK.ASK, 73/7.

bir telgraf görüşmesinin zabıtları vardır. Hayli ilginç olan bu zabıtlarda, hadisenin neden bölgeye uzak olan İzmid kumandanlığına bildirildiği sorulmuştu. Anlaşıldığına göre hadise, 9 Teşrin-i evvel 311'de (21 Ekim 1895) Şile Zabıta Memurluğunca verilen bir jurnalde; "martini tüfenkleriyle müsella on beş nefer Ermeninin Ağva Boğazı cihetinde dolaşmakta buldukları ve ahalinin korkularından bir tarafa gidememekte oldukları" kaydedilmişti.

Yine 11 Teşrin-i evvel 1311 (23 Ekim 1895) günü Kandıra kaymakamlığından Şile kaymakamlığına ulaşan iki telgrafnamenin içeriği, Kandıra'nın Akâbâd nahiyesi cihetinde yirmi beş neferden ibaret, silahlı ve beyaz setreli bir çetenin dolaşmakta olduğundan ve Kandıra zaptiyesinin derece-i kâfiyede olmamasından Şile'ce de tedâbir-i lazıme ittihazıyla kendilerine de malumat itâsı işâr kılındığından, işbu iki telgrafname münderecatından da yirmi beş kişilik diğer bir çetenin Akâbâd cihetinde olduğu anlaşıldığı cihetle 11 Teşrin-i evvel 311 (23 Ekim 1895) tarihiyle İzmid Kumandanlığına şifre olarak keşide ettiğim telgrafname ile gerek tahkikat-ı resmiyeden, gerek Kandıra kaymakamlığı yazısından bu taraflarca bu gibi çetelerin dolaşmakta olduğu anlaşılıyor bunlar şimdilik hiç bir tarafa sarkıntılıktaki bulunmamıştır, kendilerine katılacak başka yoldaşlarının ulaşmasını beklemekte veyahut geşt ü güzar edecekleri mevkilere nazaran Älemdağı'ndaki Ermeni köyüne ve ihtimal ki kendilerince seçilmiş bir toplanma noktasına gitmekte olduklarını zannettiriyorlar, deniyordu.

Bu çetelerin piyade oldukları ve lisanlarından Ermeni buldukları ve gezdikleri mahaller ahalisince -İzmid, Adapazarı ve civar Ermeni ahalisi gerek lisan ve gerek kıyafetce malumları olduğundan-, bunların bu taraf ahalisinden olmayıp taşra Ermenisi olduğu ve bazılarının lisanından Kürdistan tarafından gelmiş ve bazılarının tavr u simasından İstanbul Ermenisi olduğu belirtilmişti. Giysileri ise beyaz setrili diye tanımlanmıştı. Ardından bunlara karşı Şile'deki askeri gücün mahiyeti ve mikdarı hem asker olarak hem de top varlığı olarak tespit edilmeye çalışılıyor²³.

14 Teşrin-i evvel [1]311 (26 Ekim 1895)'de İzmid Kumandanı Ferik Sadeddin'in çektiği telgrafta aynen şöyle deniliyordu: Evvelce bi't-telgraf vuku bulan maruzat-ı çakeranemle gerek Älemdağı cihetine doğru gidenlerin ve gerek mahall-i maruzada dolaştıklarını arz ettiğim çetelerin tahkik ve takip olunması zımında izâm kılınan süvari ve piyade müfrezeleri zabıtânından henüz malumat alınamamıştır. Şile redif binbaşısı ve Kandıra Kaymakamlığıyla olunan muhabere neticesinden bu çetelerin birtakım çoban ve yolcuların ifadelerine istinaden vücudunu kail olarak Kandıra kaymakamı tarafından mütelaşiyâne her tarafa ihbar-ı keyfiyet edilerek tayin-i hakikat için mükemmelen bir tahkik olunmadığı anlaşılmıştı. Şile binbaşısının ihbarı da Kandıra kaymakamının resmi yazısına müsned idi.

İzmid Kumandanı Ferik Sa'deddin telgrafında şöyle devam ediyordu: Sevk olunan müfrezeler zabitelerinden henüz jurnal alınmadığı için bu şâyiaların hilâf-ı hakikat olduğuna kâni olunamaz ise de işin hükümet memurlarının izâm ve irkam ettikleri derecede olmadığı tezahür etmiştir. Vukuatın bir resmi menbada istihbar edilmesi, o aralık başkaca tahkikat icrasını ihtiyaçtan vareste ederek ve bir taraftan da tahkikata girilerek bir güne fenalığa meydan bırakılmamak kasdıyla vakit geçirilmeksizin durum Seraskerlik makamına arz edilmiştir. Mafih her bir ihtimale karşı askerler ve zabıtân arkadaşlarımızla geceli gündüzlü çalışarak bir güne halin zuhuruna meydan vermemeğe tam bir ihtimam ve fevkalade ikdam ile çalışmaktayız (14 Teşrin-i evvel 311/26 Ekim 1890)²⁴.

²³ BAO, Y.PRK.ASK. 107/55 04 Ca 1313.

²⁴ BAO, Y.PRK.ASK. 107/65.

8 Ca 1313 (27 Ekim 1895)'te İzmit kumandanlığından Seraskerliğe gönderilen bir telgrafta Âlemdağı'nda bazı Ermeni çetelerinin görüldüğüne dair bir haber alındığının bildirilmesi üzerine, yapılan incelemede bunun aslı olmadığı, böyle bir şeyin Âlemdağı gibi bazı mahallerde baş gösterebilmeleri memul olmadığından bunların o halde Üsküdar'da ve diğer civar mahallerde dahi görülmeleri lazım gelip halbuki şimdiye kadar buna dair bir güne ihbarat vuku bulmadığından çetelerin orada vücudu hayli uzak bulunan İzmid'de ne vasıta ile istihbar buyurulduğunun ve bu istihbarın hakikaten şayan-ı vüsur ve itimad olup olmadığının veyahud bunlar Ermeni çetesi namıyla başka bir ... tecemmu etmiş diğer birtakım eşhas mı idüğünün serian ve tafsilan arz ve işarı²⁵ istenmişti.

İzmid kumandanlığı canib-i valasına aynı tarihte cevaben yazılan bir şifrede de "14 Teşrin-i evvel 311(26 Ekim 1895) buradan gönderilen adamların Âlemdağı'nda ve diğer yerlerde eşkiyadan bir eser görmedikleri, keyfiyetin güzelce tahkik [edilip] ve eşkiya olduğu tahakkuk ettiği takdirde cümlesinin ahz ü girift ve hükümete teslim edilmesine müsaraat olunmasını emredilmişti (15 Teşrin-i evvel 31/27 Ekim 1895)".

Bu jurnaller devam ederken, Âlemdağı bölgesi de sayfiye niteliğiyle insanları cezbetmeye devam ediyordu. Alemdar köyünün Ermenilerle meskun olması sayfiye amacıyla gelenlerin de daha çok Ermeni ve az da olsa Yahudi olmasını kolaylaştırıyor olmalıdır. Belki Batılılaşmanın etkisinde, gayrimüslim olmaları hasebiyle daha erken dönemde ve daha ileri seviyede kalmış olan Alemdar köyünün Ermenileri Mayıs ayı ile birlikte evlerini veya evlerinin bir odasını mevsimlik olarak dışarıdan gelenlere kiralyıyorlardı. Gerçekten 20 Mayıs [1]318 (2 Haziran 1902)'de tanzim edilmiş elimizde bulunan bir listeye göre, bu tarihte 33 aile Alemdar köyünde, tabir yerindeyse, "tatil yapma"ya gelmişlerdi. Bu ailelerin ve kişilerin ekseriyeti Ermeni idi. "Tatilciler" arasında yalnız Hâlid Efendi ve Hasan Bey adında Bakırköy'de Süvari Karakolu karşısındaki hanede ikamet eder görünen iki Müslüman vardı. Biri Büyük Yenihan'da halı tüccarı, diğeri Kapalıçarşı'da cevahirici olarak gösterilmişti. Mayısın 12'sinde otele gelmişlerdi. Bu iki Müslüman gerçekten "tatilci" olabileceği gibi, istihbarat amacıyla buraya gelip yerleşen emniyet mensubu da olabilirlerdi, kanaatindeyiz.

Ziyaretçilerin bazısı tek başına bazıları ise aileleri ile birlikte gelip yerleşmişlerdi. Bunların kiraladıkları yerlerde ne kadar kalacaklarına dair bir bilgi yoktur fakat bir süredir böyle bir uygulamanın devam ettiği anlaşılıyor. Öyle ki sadece köy sakinleri değil, kilise de bir süreliğine Alemdar'a gelenlere konukçuluk ediyordu. Kilise avlusunda bulunan odaları da üç aile kiralamıştı. Rağbetin çokluğu sebebiyle Kınahada'da otelcilik eden Ovakim Levend adlı bir işletmeci, köydeki iki evi otel tarzına koyarak hizmete açmıştı. Listemize göre burada da bir aşçı, bir kilerci, bir sofracı otel mensubu olarak çalışmaktaydı. Bu otelde, liste tutulduğu sırada, 4 Ermeni ailesi kalıyordu. Yukarıda kendilerinden bahsettiğimiz iki Müslüman da burada kalıyordu.

Ekte sunduğumuz bu liste verdiği bilgiler bakımından önemlidir. Bir kere o tarihte dışarıdan yönelen ilgiyi göstermesi, ayrıca Alemdar köyündeki Ermeni ailelerin, kiracılarının adlarını, ikametgahlarını ve mesleklerini vermesi bakımından çok değerlidir. İstanbul'daki Ermeni toplumunun bir profili burada sergilenmiş gibidir.

Bir vesikada ise Takohi adlı Ermeni bir hanımın Âlemdağı'nda bir elmas iğne bulduğu ve onun marifetiyle bu iğnenin satıldığı belirtiliyordu. Sonradan Dellal Karabet adlı birinin, satılan

²⁵ BAO, Y.PRK.BŞK. 43/72.

iğne hakkında bir dilekçe verip bazı isteklerde bulunmuş olduğu anlaşılıyor fakat elimizde ve-sikanın sadece hülasası olduğu için meselenin özünü bilmek mümkün olamıyor²⁶.

Alemdar köylü Karabet veled-i Artin'in ustura ile hançeresini keserek intihar ettiğinin tespit edilmesi üzerine konunun adliyeye intikal ettirildiğine dair vesika, son vesikamızdır.

İstanbul valiliğinden Dahiliye Nezaretine yazılan bu yazıda Sultan Çiftliği civarında De-ğirmen-yeri nam mahalde cesedi bulunan Alemdar karyesi ahalisinden Karabet veled-i Ar-tin'in ustura ile hançeresini kesmek suretiyle intihar ettiği tahkikat ve muayene-i tıbbiye neticesinden anlaşılmiş ve evrak-ı tahkikiyesinin cihet-i adliyeye tevdi kılınmış olduğu Kar-tal kaymakamlığının iş'arına atfen Üsküdar mutasarrıflığından izbâr kılınmış olduğu bildi-riliyordu (Cumadelula 339 ve Mart 337 (Mart 1921))²⁷. Ancak bu ölümün şüpheli olduğu akla gelmiyor değil!

Üsküdar mutasarrıfı Ziver'in Dahiliye Nezaretine yazdığı bir yazıda Anadolunun Yunan iş-galine uğramasından sonra Üsküdar'dan Älemdađı'na kadar uzanan bölgede bazı nahoş hadi-selerin patlak verdiği anlaşılıyor. Raporunda şöyle deniyor: Rum ve Ermenilerle meskun olan köylerde Şile-Yeniköy hıristiyanlarının hicretlerini müteakip bazı hoş olmayan haller belirmiş ve bu cümleden bir kömürcü kafilesine taarruz edilmiş ve telefonların kesilmiş olmasından do-layı neticesi pek anlaşılamayan Paşaköy karyesine baskın icra edilmiştir.

Mutasarrıfın raporuna göre, Yunan ordusunun ileri harekâtı alelumum Hıristiyan cemâati, İ-s-lam aleyhine cür'ete getirdiği ve Arslan çetesinin Yeniköy'e taarruzuyla bu galeyan Kartal köyle-rine kadar sirayet eylediği ve maazallah bazı Müslüman köylerin yağma ve tahribini ve mevcut nüfusunun katledilip imhasını akla getirmesi sebebiyle vaziyet vahimdir (1 Temmuz [13]36)/1 Temmuz 1920²⁸.

Savaş koşulları içerisinde kaleme alınan Üsküdar mutasarrıfının bu resmi raporunun ne ka-dar gerçeği yansıttığı bilinemez fakat milli mücadele unsurlarının, bölgedeki gayrimüslim hal-kı taciz edip göçe zorlamış olabileceği de bir ihtimal olarak zikredilebilir. Diğer yandan, Hıris-tiyan çetecilerin Müslüman halka vaki saldırılarının, Müslüman kesimde de kendiliğinden kendini koruma insiyakıyla karşı bir örgütlenmeye ve neticede Hıristiyan halka saldırıya dö-nüşmüş olabileceği de diğer bir olasılıktır. Nitekim, Şile-Yeniköy Hıristiyanlarının göç etmesin-den sonra, bölge köylerindeki bazı Rum ve Ermenilerin de göç ettiği rapora derç edilmiştir²⁹.

Sonuç

Bu tebliğle birlikte Osmanlı Üsküdarı'nda sakin olan unsurlardan biri olan Ermenilerin bir köy ölçeğindeki yaşantıları bir ölçüde açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Tabii bu, sadece bir ilk teşebbüs olarak bir değer taşıyabilir. Yine de buradan bazı sonuçlara ulaşmak mümkün-dür: Mesela, daha 18. asrın başında Älemdađı'nda Ermeniler yaşamaktaydı. Bu tarihten bir asır sonra ise bu mahallin çoğunlukla Ermenilerce iskan edildiği şeklinde kayıtlar vardır. Buradaki Ermeni nüfusunun 18. asır boyunca arttığı ve muhtemelen 19. asrın ilk çeyreğinde burada bir

²⁶ A. MKT. NZD, 328/63.

²⁷ DH.EUM.AYŞ, 51/41.

²⁸ DH.EUM.AYŞ, 42/54.

²⁹ Üsküdar mutasarrıfının raporunda bölgede İngiliz işgal kuvvetleri hakim olduğu için asayişten onlar sorumlu tutuluyorlar.

kilise inşa edildiği söylenebilir. Bunlardan başka, 93 Harbi sebebiyle Hopa ve civarında yerinden yurdundan kopan insanlar buraya yerleştirilmiş, Osmanlı Devleti içinde muhtemelen Ermeni hareketinin gittikçe güçlenmesi yüzünden, siyasi bir kararla bölgedeki Müslüman nüfusu çoğaltılmak istenmiştir. Böylece bölgedeki nüfus yapısı 19. asrın sonuna doğru “hikmet-i hükümet” gerekçesiyle değiştirilmeye teşebbüs edilmişti. Yine Ermeni olaylarının gelişmesiyle birlikte Osmanlı güvenlik mensupları bölgedeki Ermenilerin hareketlerini göz altında tutmuştur. Bölgenin eskiden beri avlak ve mesire yeri olması, ayrıca 19. asrın sonuna doğru diğer gayrimüslim uyruk ile birlikte Ermenilerin de iktisadi hayatındaki zenginleşme ve Batı sosyal yaşayışından etkilenme, Ermenileri yazları geçirmek üzere Âlemdağı’ndaki soydaşlarından barınma yeri kiralamaya yöneltmiştir. Burada dikkati çeken şey, kilisenin de oda kiralaması ve hatta talebin çokluğu sebebiyle Ermeni köyünde bir otelin açılmış olmasıdır. Bütün bu süreçte Müslümanlarla Ermeniler arasında herhangi bir ihtilaf kaydedilmiş olmaması dikkatimizi çekmektedir. 1890’lardan Cumhuriyetin kuruluşuna kadar geçen süre içinde, belgelerde bazı Ermeni çetelerinin varlığından söz edilmesine rağmen, somut bir bulguya tesadüf edilememesi de kayda şayandır. Ama şu hususu da kaydetmek lazımdır ki birçok kere bu çetelerden bahsedilmesi bunların var olduğunu gösterir. Güvenlik kaygısı bölgede karakolların kurulmasını gündeme getirmiştir. Bir yerde Âlemdağı ile Adapazarı çizgisi üzerinde dolaştığı bildirilen Ermeni çetesinin üyelerinin bir bölümünün Doğu Anadolu’dan geldiğinin söylenmesi, Doğu Anadolu bölgesinde Rusların tahrikiyle birlikte Müslüman ahali ile Ermeniler arasındaki çatışmalar sebebiyle yer değiştiren bazı Ermenilerin Batıya yönelip çetecilik yaptıkları biçiminde yorumlanabilir. Bu durum, bu bölgedeki -eğer varsa- Ermeni çetelerinin bunlardan belli ölçüde etkilenmiş olabileceğini hatıra getirmektedir. Âlemdağı Ermenilerinin yazın evlerini kiraya verme dışında ve tabii ziraat dışında ne ile uğraştıkları hususunda fazla bir bilgi yoktur belgelerde. Fakat içlerinde bazı sarrafların olduğu ve bazılarının Türk-İtalyan ortaklığındaki bir su bendi inşaatında çalıştığı yine bu belgelerde kayıtlıdır. Sosyal hayatlarının yaz ayları boyunca gayet renkli ve eğlenceli geçtiği anlaşılıyor. Kartal’da iki veya üç gün süren bir panayır düzenlemeleri ve burada okul öğrencilerine görkemli olduğu sezilen bir törenle ödül dağıtmaları ve gösteri düzenlemeleri onların canlı ve hareketli bir toplum olduklarını yansıtırken eğitime de önem verdiklerini göstermektedir. Nihayet, Âlemdağı Ermenilerinin büyük ölçüde siyasallaştıklarını gösteren yeterli belge bulunabilmiş değildir.

Ek. Y.MTV 230/156

Älemdađı'nın yukarıki Ermeni karyesi derûnunda bulunan efrad-ı ahali hanelerinde kira ile bulunanlar

Nu ma ra	Misafirlerin esamisi	Mahall-i ikamet-i aslisi	Mahall-i sanat ve ticareti	Älemdađı'na tarih-i vürudıyla mûlahazat
1	Hamparsumyan Karnik Efendi	Kadıköyü'nde Moda İskeleyi caddesindeki hanesinden	Galata'da Yenihan'da hinta ticareti	Mayıs ibtidasında gelerek karye- den Rakes'in(?) hanesini istikra edip ikamet etmekte idüğü
2	Arabyan Kirkor Ağa	Üsküdar'da Selamsızda Yaman- dabol zokağındaki hanesinden	Mahmud Paşa başında Çukacı han ittisalinde saat ticareti	Mayısın on ikisinde gelerek karye- yeden Merker'in(?) hanesini istik- ra edip ikamet etmekte idüğü
3	Mihran Bezzaz- yan	Üsküdar'da Bağlarbaşı'nda caddedeki hanesinden	Bağçekapusu'nda Mezisne(?) Kumpanyası acentesinin âdemi	Mayısın on ikisinde gelerek karye- yeden Boğos Ağa'nın hanesini istik- ra etdiği
4	Nasib Ağa Çavze- ciyan	Üsküdar'da Tophane [li]oğ- lu'nda Eşekçi zokakdaki hane- den	Çarşı-yı kebir'de Mercan kapusu ittisalinde saatci ticareti	Mayısın on birinde gelerek karye- den Cansız Kığork'un hanesini istik- ra etdiği
5	Anderyas Asbo- somyan(?)	Üsküdar'da Tarlabası'nda Se- lamsız caddesindeki haneden	Mahmud Paşa'da Abud Efendi Hanı'ndaki düğmeci	Mayıs üçde karyeye gelerek Kah- veci Leon'un hanesini istikra etdiği
6	Bereof/n Maz- lumyan	Samatya'da Narlı-kapuda şi- mendüfer demiryolu cadde- sindeki hanesinden	Çarşı-yı kebirde Nur-ı Osmaniye kapusunda Kalpakçılar-başı cad- desinde işlemeci dükkanı	Mayısın dokuzunda gelerek Osek- yan'ın hanesini istikra eylediği
7	Karabet Hacatur- yan	Ortaköy'den	Patrikhane muharrerât-ı Türkiye müdiri	Mayısın sekizinde gelerek Ha- çık'ın hanesini istikra eylediği
8	Bağcı Onik Terzi- yan	Üsküdar'daki mahallesinde Karamanlı zokağında Yazmacı Avadis'in hanesinde müstecir	Üsküdar'da Nuhkuyusu'nda bağ- cılık etmekte	Mayıs birde gelerek Eskici Ham- par'ın hanesini istikra edip ika- met ettiği
9	Mihran Karakaş- yan	Kumkapu'da Yalnız Bakkal'da 66 numaralı haneden	Bâyezîd'de Karakulak Hanı'nın yanında Singer makine mağaza- sında	Mayısın dördünde gelerek Karib Nişan'ın hanesinin bir odasını istik- ra ederek maa aile ikamet etmekte
10	Mesrof Fenerci- yan	Kadıköyü'nde Yoğurdcı Çeş- mesi civarındaki hanesinden	Çakmacılar Yokuşu'nda Karagö- zoğulları'nın manifaturacı dükka- nında	Mayısın ibtidasında gelerek Mis- ketoglu'nun hanesini istikra edip maa aile ikamet etmektedir
11	Nişan Efendi Canfesciyan	Üsküdar'da Yangın-bağı'ndaki hanesinden	Sultanhammamı civarında can- fesci tüccarı	Mayısın beşinde gelerek Kuru Hampar'ın hanesini istikra edip ailesiyle ikamet ettiği
12	Pozand Köşeyan	Langa'da Kasım Katib zokağın- da kendi hanesinden	Mahmud Paşa başında Çukacı Hanı'nda idüğü	Mayısın dördünde gelerek Karib Nişan'ın bir odasını istikra edip ailesiyle ikamet ettiği
13	Mihran Baltayan	Üsküdar'da Arabzâde'de	Sirkeci'de manifaturacı mağaza- sında	Mayısın on birinde gelerek Niko- gos'un hanesini istikra edip aile- siyle ikamet ettiği
14	Selkisoftar ailesi Karnik Nikon H a m p a r s u m ağalar	Kadıköyü'ndeki hanelerinden	Çarşı-yı kebirde Mercan cihetin- deki Zencirli Han derununda mağazada buldukları	Mayısın ibtidasında gelerek Ne- mitk(?) Karnik'in hanesini istik- ra edip maa aile ikamet ettikleri
15	Oseb Melikyan	Selamsız'da Yamandabol zokağındaki haneden	Sirkeci'de demirci tüccarından Eseyanlar'ın yanında yazıcı	Mayısın ibtidasında gelerek Kah- veci Bedros'un bir odasını istikra ile ailesiyle ikamet ettiği
16	Peştemalciyan Is- tepan	Selamsız'da Avadis bakkalı sırasındaki haneden	Kendi hanesinde yazmacı	Mayısın sekizinci günü maa aile gelerek Nal-bend Agyan'ın hanesini istikra edip ikamet ettiği

Karyedeki kilise havlusu derununda bulunan odalardaki müstecir müsafirler

Nu- ma	Misafirlerin esamisi	Mahall-i ikamet-i aslisi	Mahall-i sanat ve ticareti	Älemdađı'na tarih-i vürudıyla mülâhazat
17	İşlemeci Leon Hammamcıyan	İcadiye'de Çardak cihetinde Çiftikavak'taki hanesinden	Hanesinde antika işlemecisi	Mayısın yedisinde gelerek kilise odalarından birini istikra edip ailesiyle ikamet ettiği
18	Serkiz veled-i Ohannes	Makriköy'de Cevizlik mahallesindeki hanesinden	Makriköyü Ermeni kilisesi hademesi	Mayısın ibtidasında gelerek kilise odasını istikra edip ailesiyle ikamet ettiği
19	Karnik Gümüş-yan	İcadiye'de Doğramacı Simon mahallesinde hammamcıbaşının müsteciri	Dersadet'te Amerikan Hanı'nda mücellid	Mayısın ibtidasında gelerek kilise odasını istikra edip ailesiyle ikamet ettiği

Kınal-ada'da otelcilik eden Ovakim Levend'in Ermeni karyesinden Astin(?) ve Kirkor hanelerini otel tarzına koyarak küşad eylediğinden mahall-i mezkurda mevcut müsafirler

20	David veled-i Pannos	Kadıköyü'nde Ermeni kilisesinin karşısında şimendüferli Karabet hanesinde ailesiyle müstecir	Ermeni karyesinde Ovakim Levend'in otelinde aşçı	Mayısın ibtidasında küşad olunan otele aşçı olarak gelmiştir
21	Kirkor İşyan	Pangaltı'da Efenc zokağında Çavuş Ağa'nın hanesinde ailesiyle müstecir	Ermeni karyesinde Ovakim Levend'in otelinde kilerci	Mayısın ibtidasında küşad olunan otele kilerci gelmiştir
22	Artaki Avadis	Üsküdar'da Yenimahalle'de Kömürçioğlu zokağında hanesinden	Ermeni karyesinde Ovakim Levend'in otelinde sofracı	Mayısın ibtidasında küşad olunan otele sofracı gelmiştir
23	Güllabiyan Mikail	Beyoğlu'nda Misk zokağında kendi hanesinden	Babiali'de Birinci Meclis'de tercüman	Mayısın dokuzunda ailesiyle gelerek eylevm ikamet ettiği
24	Mıgırdıç Efendi Başbazerganyan	Kadıköyü'nde Sakız ağacında kendi hanesinden	Sultanhammamı'nda Emin Bey Hanı'nda komisyoncu	Mayısın ibtidasında ailesiyle otele gelerek eylevm mukim bulunduğu
25	Miran Peragamyan(?)	Kuzguncuk'taki yalisından	Havyar Hanı'nda çukacı tüccarı	Mayısın beşinde gelerek ailesiyle otelde ikamet ettikleri
26	Bazbazyan(?)	Arnabud karyesinden	Sultan hammamı civarında Topalyan Hanında basmacı tüccarı	Mayısın on üçünde familyasıyla otele geldikleri
27	Hâlid Efendi	Makriköyü'nde Süvari Karakolhanesi karşısındaki hanede	Büyük Yenihan'da halı tüccarı	Mayısın on ikisinde otele geldiler
28	Hasan Bey		Çarşı-yı kebir'de cevahirci	

Ermeni karyesinde vaki hazine-i hassa-i şahaneye merbut emlakten olup lokanta namıyla yad edilen mahalde otelcilik eden Masacı Onik'in otelinde mevcut müsafirler

29	Partik Efendi	Beyoğlu'nda Nişantaşı'nda	Dersaadet'te Mustafa Paşa Hanı'nın karşısında manifatura mağazası	Mayıs ibtidasında ailesiyle gelerek otelde mukimdirler
30	Pulcıyan Karabet Efendi	Üsküdar'da Tarlabası'nda müstecir	Mahmud Paşa başında Çukacı Han caddesinde saatçı tüccarı	Mayısın birinde ailesiyle gelerek otelde mukimdir
31	Baroyan Ohannes Efendi	Pangaltı'da hanesinden	Acem sefaretî avukatı	Mayısın onunda ailesiyle gelerek otelde mukimdir
32	Çozef Kalumi	Taksim'de Rum kabristanı zokağındaki hanesinden	Dersaadet'te Yeni Cami-i şerif Pazar caddesinde 27 numaralı daireden	Mayısın sekizinde gelerek ailesiyle otelde mukimdir
33	Mardik Sakayan	Kadıköyü'nde Nücum zokağında Yenihane'de müstecir	Emlak dellahı	Mayısın on altısında yalnız gelerek otelde mukimdir

Memurin-i mahsusa ve zabıta i'zâmiyle taht-ı takayyüde alınan lemdağı karyesinde bera-yı tebdil-i [âb] ü hava etmekte bulunan Ermenilerin tanzim olunan bir kıta defteridir. Fi 20 Mayıs sene 318/2 Haziran 1902.

Şehremini
Bende Mustafa